

HTD

HADİS TETKİKLERİ DERGİSİ

JOURNAL OF HADITH STUDIES مجلة بحوث الحديث

Cilt/Volume: II Sayı/Number: 2 Yıl/Year: 2004

Editörden/Editorial/ من رئيس التحرير

İbrahim HATİBOĞLU, Yeni Bir Sayı, Aydınlık Bir Ufuk...

Makaleler/Articles/ مقالات

Ayhan TEKİNEŞ, Hadis ve Tarih: Metodolojik bir Karşılaştırma/
*Hadīth and History: A Methodological Comparison*Nimetullah AKIN, Das Historische Bild von Maria in der
Geschichtsliteraturdes Frühen Islam/*Erken Dönem Tarih
Literatüründe Hz. Meryem'in Tarihsel Tasavvuru*Kadir PAKSOY, Sa'lebe Hadisinin Sened ve Metin Açısından Tenkidi/
*Critical Analysis of the Sa'laba Hadīth (Story) in Sanad and Matr*Ahmed ÜRKMEZ, Bir Muhalefet Aracı Olarak Tahrīc/
Takhrīj: As a Means of Opposition

Tercüme/Translation/ ترجمة

J. H. KRAMERS, Maniheist Eğilimli Bir Hadis: Ākiletü'l-hadir/
A Tradition of Manichaeen Tendency (Çev. Fatma KIZIL)

Araştırma Notları/Review Articles/ ملاحظات دراسية

Sıddık KORKMAZ, *el-Mektebü'l-Elfiyye* CD'sinin İçerdiği Eserler,
Küneleri ve Müelliflerinin Ölüm Tarihlerine Göre İsim Listesiİsmail ALBAYRAK, *Oryantalist Misyonerler ve Kur'ân: Batı Etkisinde
Hint Kur'ân Araştırmaları* Adlı Eser Üzerine Bazı Mülâhazalar

Makale Tahlili/Article Reviews/ نقد المقالات

Abdullah AYDINLI, "İcâzet" Hakkındaki Bir Makalenin İcâzeti

Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir ile
İlmî Hayatı, Türkiye’de
Akademik Hadisçiliğin Geçmişi
ve Geleceği Üzerine

Raşit KÜÇÜK, Prof. Dr.*

Raşit Küçük: Muhterem Hocam; genel anlamda hayat hikâyenizden ziyade, hadis ilmiyle ilk irtibatınızı ve bu alanda size ufuk açan kişiler ve ilmî etkinlikleri kısaca anlatarak söze başlayabilir miyiz?

M. Yaşar Kandemir: Sevgili arkadaşım! Sorunuz kendi içinde çok tutarlı. Çünkü bir kimsenin bir ilimle alâkası normal şartlar altında böyle başlayıp gelişir. Fakat ben sorunuza beklediğiniz cevabı veremeye bilirim. Bu durum bugünkü neslin pek bilmediği bir gerçekle ilgilidir. İzin verirseniz söze oradan başlayalım.

1950’li yılların başında İmam-Hatip okulları açıldı. O zamanlar İstanbul, Konya gibi bazı büyük şehirlerde eski devrin iyi yetişmiş âlimleri henüz hayat-taydı. Arapça ve meslek derslerinde onlardan istifade edildi. Ama benim okuduğum Yozgat İmam-Hatip Okulu gibi bazı okullar bu imkândan mahrumdu. Ben bu okula ilk kaydolan öğrenciyim. Onun için numaram ‘1’ idi. Allah’ın bir lutfu olarak o zaman Yozgat’ta Hüseyin Avni Bayraktar adında âlim bir müftü efendi vardı. Biz ilk üç yıl Arapçayı ondan okuduk. *en-Nahvü’l-vâzih*’in ilk üç kitabını bitirdik. Ondan sonra müftü efendiyi başka yere tayin ettiler ve biz hocasız kaldık. Okul idaresinin ve hocalarının sevdiği bir öğrenciydim. Önce Yozgat’a yeni gelen müftüyü -ki ondan özel ders almaya başlamıştım-, sonra şehrimizin âlimlerinden birini Arapça hocalığı için teklif ettim. Bu iki hoca efendinin, Arapça bilseler dahi öğretmen olmadıklarını gördük. Ondan sonraki yıllarımız bu açıdan verimsiz geçti. Ben özel derslerle bu konudaki noksanımı telâfi etmeye çalıştım. Hadis derslerimiz de diğer meslek derslerimiz gibi verimsiz geçti.

* MÜ İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı Başkanı.

Yalnız burada İslâm dini, akaid ve ahlâk derslerine gelen ve örnek kişiliği ile memleketimizde çok sevilen Şeyhzâde Ahmet Efendi'den söz etmeliyim. Merhum hocam bize derslerinde Peygamber Efendimizi ve dolayısıyla onun hadislerini sevdirdi. İmam-Hatip okulu bitince İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde yüksek tahsile başladık. Enstitüdeki hadis hocamız 1960 ihtilâlinde sonra mensup olduğu üniversiteden bazı siyâsî mülâhazalarla uzaklaştırılmış biriydi. Yine siyaset icabı ona bir yerde vazife vermek gerekmiş, kırk hadisle ilgili bir çalışması dolayısıyla bizim enstitümüze hadis hocası tayin edilmişti. Fakat hadis bilgisi yoktu. Bizim hadis derslerimiz böylece heba olup gitti.

O yıllarda bazı arkadaşlarımızla toplantılar yapar, İmam-Hatip okullarında iyi birer meslek hocası olmak, öğrenciyi daha iyi yetiştirmek, meslek derslerinin kitabını yazmak gibi konularda konuşurduk. Yüksek İslâm enstitülerindeki meslek derslerine ehliyetli hocalar yetiştirmeyi kendimize dert edinirdik. Öğretmen olduk, Türkiye'ye dağıldık. Talebelerimizi en iyi şekilde yetiştirmek için büyük gayret gösterdik. Ailemizden çok onlarla meşgul olduk. 1966'da İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsüne asistan alınmaya başlandı. Bazı arkadaşlarımız açılan imtihanı kazanıp asistan oldular. O zamanlar asistan olabilmek için üç yıl öğretmenlik yapmış olmak şarttı. Sivas İmam-Hatip Okulunda bu üç yılı tamamladıktan sonra 1967'de açılan hadis asistanlığı imtihanına katıldım ve Mevlâ'nın lutfuyla yanında asistan olarak çalışacağım hoca, yukarıda sözünü ettiğim hadis hocamızıdı.

İmtihanı kazandıktan sonra bana sorduğu ilk soru "Bana yardım edecek misin?" demek oldu. "İlmî çalışmalarınızda elbette yardım ederim" dedim. Daha sonra bir gün, otuz sayfalık bir şey yazmamın tez için yeterli olacağını, geri kalan zamanda kendisine yardım etmemi teklif etti. Ben de ciddi bir tez yapmayı düşündüğümü söyledim. İlk kekremsi konuşmamız böyle başladı. Onun okutacağı hadis metinlerini ben hazırlar, kendisiyle birlikte derslere girer, okutacağı hadisleri kelime kelime imlâ eder, ben onları tashih ederek kara tahtaya yazardım.

İçinde bulunduğum şartlarda hadisten soğumamak için köklü bir hadis sevgisine sahip olmak gerekti. Asistanlıktan çok bunaldığım zamanlar oldu. Arkadaşlarıma bu işi bırakıp öğretmenliğe döneceğimi söyledim. Onlar da bana hedefimizi hatırlattılar; sabretmemi tavsiye ettiler; Yüksek İslâm Enstitüsünün hadis hocalığını ehil olmayan ellerde bırakıp kaçmanın vebalinden söz ettiler. Bir nice maceradan sonra Allah'ın yardımıyla *Mevzû Hadisler* adlı tezimi tamamladım.

Küçük: Zannedersen Subhî es-Sâlih'ten yaptığınız *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* adlı tercümeyi de asistanlık günlerinde tamamladınız.

Kandemir: Evet öyle oldu. Onun da enteresan bir macerası var. Bugün ilâhiyat sahasında doktora yapanların, sahip oldukları rahatlığa şükretmeleri

açısından bunu bilmeleri lâzım. Hocam bana, bir hadis kitabı yazacağını, bunun için malzeme toplayacağını, bu malzemelerden birinin Subhî es-Sâlih'in kitabı olduğunu ve onu kendisi için tercüme etmemi istediğini söyledi. Onun ifadesine göre bu da benim asistanlık görevlerimden biriymiş. Tercüme edeceğim eser ise büyük boy 400 sayfa ve oldukça çetrefil bir Arapça ile yazılmış bir kitaptı. Bir yandan tezime çalışıyor, bir yandan tercümeyle devam ediyordum. Uzun çaba ve sıkıntılardan sonra tercüme bitti. Ama benim çilem bitmemişti. Bu defa da hoca "Yeni Türk alfabesiyle yazılmış yazıları rahat okuyamadığımı, yaptığım tercümeyle eski harflerle yazmam gerektiğini" söyledi. Al başına bir belâ daha. Tercüme ettiğim kitabın epeyce bir kısmını istediği gibi yazdım. Bu defa da sürem daralmaya başladı. Okul idaresi ise bize, zamanında tezimizi teslim edemezsek ortaokullara öğretmen olarak gönderileceğimizi söylüyordu.

Küçük: Tam bir sabır imtihanı.

Kandemir: Aynen öyle. Bir yandan hocayla birlikte derslere girip çıkıyor, onun olmadığı zaman da dersleri ben veriyordum. Altı ay süreyle Mısır'a gittiği zaman derslerine ben girmiştim. Hocanın hazırladığı radyo konuşmalarını evinden alıp İstanbul radyosuna götürmek, başkanlığını yaptığı Türk-Pakistan Dostluk Cemiyetinde -yine hocanın emri üzerine- sekreterlik yapmak da cabası.

Küçük: Bildiğimiz kadarıyla hem Arap dili edebiyatı hem de Hadis dalında doktora yaptınız, bu iki alan birbiriyle çok mu ilgiliydi, buna sizi sevk eden sebepler nelerdi, kurumsal zorunluluklar mı bunu gerektirdi, yoksa iki alanı da kuşatan bir zenginlik miydi arzuladığınız?

Kandemir: Şimdi bana o zamanki bir mahrumiyetimizi hatırlattın. İzin verirken söze oradan girelim. Bugün araştırmacı kardeşlerimiz kendi fakültelelerinde rahat rahat doktora yapıyorlar. Hocalarının hocası durumunda olan bu yolun ilk yolcularının bir zamanlar ne sıkıntılar çektiğini duysunlar. Ve sahip oldukları nimetlere bir daha şükretilsinler.

O günlerde, Yüksek İslâm Enstitüsü mezunları olarak hiçbir yerde doktora yapma hakkına sahip değildik. Ankara'da bulunan tek İlahiyat Fakültesi de bize bu hakkı vermiyordu. Hâlbuki onlar lise mezunlarını talebeliğe kabul ediyorlardı. Biz ise İmam-Hatip okullarında yedi yıl dinî tahsil yaptıktan sonra Yüksek İslâm Enstitüsüne kaydoluyor ve kendi öğrencileri gibi dört yıl yüksek tahsil yapıyorduk. Müfredatlarımız da birbirine yakındı. İşin bu tarafını geçelim. Yüksek İslâm enstitülerinde hoca olmak için yaptığımız çalışmaların adı doktora değil, "öğretim üyeliği tezi" idi. Bağlı olduğumuz Millî Eğitim Bakanlığı (Maârif Vekâleti) tezlerimize bu adı uygun görmüştü. 1982'den sonra Yüksek İslâm enstitüleri fakültelelere dönüşünce, bu tezlerden uygun görülenler muhtelif jüriler tarafından doktora çalışması olarak değerlendirildi.

Şimdi asil sorunuza biraz daha yaklaştık. 1967'de asistan olduğumda, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitüsü mezunlarına doktora yapma hakkı tanındı. Ama bir şartı vardı: 'Devlet lisesi mezunu olmak'. 1960 Haziranında Yozgat İmam-Hatip Okulu'nu bitirmiştım. "Eğer Yüksek İslâm Enstitüsünü kazanamazsam, bir başka fakülteye gidebileyim" düşünceyle eylülde Yozgat'ta lise bitirme imtihanına katılmışım. O zaman lise mezunu olmak için 13 dersten fark imtihanı vermek gerekiyordu. Fizik dersinden başarılı olamadım. Dolayısıyla lise diploması da alamadım. İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünü kazanınca lise bitirmelerine devam etmedim. Tam yedi yıl sonra, sözünü ettiğim doktora yapma imkânı doğunca fizik imtihanını verip lise mezunu da oldum. Merhum hocam Prof. Dr. Nihad Çetin Bey doktoramı yöneteceğini vaat edince İstanbul Üniversitesi Arap-Fars Filolojisinde doktora imtihanına girdim ve doktora başladım.

Şimdi sorunuzun cevabını takdim ediyorum: Ben meslek olarak hadisi seçmişim. Doktora tezimin de hadis ile ilgili olmasını istiyordum. Nihad Çetin hocam, "Burası Arap Filolojisi. Sadece hadis ile ilgili bir çalışmayı Fakülte yönetimine savunmakta güçlük çekerim." dedi. O zaman tezimin hem hadis ile hem de Arap edebiyatı ile ilgili olmasını istedim ve buna uygun bir konu araştırmaya başladım. O yıllarda İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde Kelâm ve Mezhepler Tarihi hocası olan merhum hocam Prof. Muhammed b. Tâvî et-Tancî imdadına yetişti. Hoca Nihad Bey'in de çok yakın dostu idi. Kâdî İyâz'ın *Bugyetü'r-râ'id fîmâ fi hadîsi Ümmî Zer mine'l-fevâid* adlı eserinin tam aradığım vasıfta olduğunu söyledi. Eserin Fas'ta Karaviyyîn Kütüphanesi'nde bulunan bir nüshasını istinsah ettirdiğini, kitabı bizzat neşretmeyi düşündüğünü, ama istersem eserin neşrini bana bırakabileceğini ifade etti. Dünyalar benim oldu. Bu teklifi Nihad hocam da uygun gördü. *Bugyetü'r-râ'id*'in iki nüshasını daha temin ettim ve doktora çalışmasına başladım. Bir yandan Yüksek İslâm Enstitüsündeki tezim ve arz ettiğim meşgalelerim, öte yandan bir süre sonra yaptığım askerlik görevim derken doktora tezimi ancak on yıl sonra tamamlayabildim.

Küçük: Yüksek İslâm enstitülerine asistan unvanı ile alınan ilk kişilerden biri olduğunuzu biliyoruz. Öncesi ve sonrasıyla, bu sürecin Türkiye'de dinî ilimler alanının gelişmesinde ne gibi etkileri oldu, bu müesseselerin fakülteye dönüşme sürecinde bu ilk adımların etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Hocalarınızdan Nihad Çetin merhum yazmalar ve Arap edebiyatı konusunda dünyadaki çok önemli uzmanlardan biri idi. İlmî anlamda onun bu mükteşebâtından sizin kazanımlarınız neler oldu?

Kandemir: Hatırlayacağınız üzere sevgili arkadaşımız Prof. Dr. İsmail L. Çakan asistanlık günlerinde, 1876-1976 Arasında Türkiyede Hadis Çalışmaları Bibliyografyası adlı bir çalışma yapmıştı. Hadisle ilgili olarak bir asır boyunca yazılıp yayımlanan risâle ve kitapları ortaya çıkarmıştı. Bunların çoğu küçük

çaplı kitapçıklardı. Buna göre 1929–1950 arasındaki dönemde zikre değer iki hadis çalışması Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan *Riyâzü's-sâlihîn Tercümesi* ve *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi* idi. Diğer sahalardaki çalışmalar bundan daha iyi durumda değildi. 1950'den bizim arkadaşlarımızın çalışmalarının gün ışığına çıkmaya başladığı 1970'e kadar yapılan diğer çalışmalar da son derece azdır. O çalışmalar, Yüksek İslâm Enstitüsü neslinin tezlerini tamamlamaya başladıkları 1970'ten üniversiteye dönüş tarihi olan 1982'ye kadar yaptıkları çalışmalar yanında develede kulak sayılır. Elbette bizden önceki nesillerin yaptığı çalışmaları asla küçümsemiyorum. Onlar kendi şartlarına, anlayışlarına ve benimsedikleri usûllere göre eserler verdiler. Bizi bu eserler emzirdi, doyurdu, yetiştirdi.

Kendilerine ilmî araştırma yapma imkânı verilen Yüksek İslâm Enstitüsü nesli ise, din ilimleri alanında, günümüzün ilmî araştırma usûllerine uygun kıymetli çalışmalar yaptılar. Bu çalışmalar o günün muhtelif fakültelerinde çok rahat şartlar içinde yapılan doktora çalışmalarıyla her bakımdan boy ölçüşecek değerdedir. Nitekim Yüksek İslâm Enstitülerinin fakülteye dönüşme sürecinde bu eserlerin doktora çalışması olarak değerlendirilmesi istendi. Yeterli görülen çalışmalara doktora payesi verildi.

Burada, zihnimizde acı bir hatıra olarak kalacak bir hususu anmak istiyorum: Bir kardeş müessesenin bazı öğretim üyeleri, Yüksek İslâm Enstitülerinde yapılan bu tezlerin ilmî açıdan yetersizliğini ileri sürdüler. Bu eserlerin doktora çalışması kabul edilmesine karşı çıktılar. O zaman buna çok üzülmüştük. İnanıyorum ki bu tavır, ileriki zamanlarda muhtelif açılardan daha serinkanlı bir şekilde değerlendirilecektir ve isabet derecesi test edilecektir. 1982'den sonra Yüksek İslâm Enstitüleri üniversiteye bağlı bir fakülte statüsüne kavuşunca arkadaşlarımız çeşitli unvanlar elde ettiler ve öğrencilerine kendi fakültelerinde yüksek lisans ve doktora yaptırmaya başladılar. Onların yetiştirdiği öğrenciler bugün kendi sahalalarında otorite oldular. Bir kısmı yurtdışında başarılı doktoralar yaptılar.

Nihad Çetin hocam hakkındaki sorunuza gelince, belirttiğiniz gibi onun yazma eserler üzerinde derin bir ihtisası vardı. En eski devirlerde kaleme alınan yazma eserlerin özelliklerini, bu eserlerde kullanılan çeşitli işaretlerin ne anlama geldiğini, daha sonraları bunların nasıl geliştiğini çok iyi bilirdi. Okunması zor yazıları okurdu. Onun bu konuda pek değerli notları vardı. Bu notların kitaplaştırılması için talebeleri olarak çok ısrar ettik. Bu talebelerinin başında edebiyat profesörü sevgili arkadaşım Orhan Bilgin gelir. Hocam bir gün bana iki kişiyi çok sevdiğini; bunlardan birinin Orhan Bey, diğerinin de bendeniz olduğumu söylemişti. Orhan Bey, hocayla uzun yıllar beraber çalıştı. Onun bu yöndeki bilgilerinden daha çok faydalandı. Hocanın ilmî araştırma usûlleri hakkındaki notları da hâlen ondadır. Bu notların neşri hususunda sevgili arkadaşımın himmetini bekliyoruz.

Küçük: Türkiye’de hadis ve müsbet yönde katkısı olan kişileri zikretmenin bir kadirşinaslık olduğu düşüncesinden hareketle sizin üzerinizde iz bırakan şahıslar kimlerdir?

Kandemir: Benim üzerimde iz bırakan hocaların başında Nihad Mazlum Çetin Hoca gelir. İlmi kadar efendiliği, inceliği ve zarafetiyle de beni büyülemiştir. Hoca insana çok değer verirdi. İlme yeni başlayan bir talebe ondan bir âlim gibi itibar görürdü. Fazla eser vermedi ama hep talebeleriyle meşgul oldu. Anlattığına göre, daha çocukken rüyasında kendisine “وأما السائل فلا تنهر/Soru soranı ise azarlayıp kovma, ed-Duhâ 93/10)” âyeti gösterilmiş. Ama âyetin mânasını bilmiyormuş. Sorup öğrenmiş ve o günden sonra kendisine soru soranları hiç geri çevirmemiş. Nihad Bey’in hayatını, onu yakından tanıyanların dilinden şahsiyetini öğrenmek isteyenler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları arasında neşredilen *Prof. Dr. Nihad M. Çetin’e Armağan* adlı kitaba başvurabilirler.

Hayatımda etkili olan âlimlerden biri de Prof. Muhammed b. Tâvîr et-Tancî hocadır. Yüksek İslâm Enstitüsünde tezimi yöneten hoca benimle hiç meşgul olmadığı için müşküllerimi Tancî hocaya sorardım. Çok zengin bir kütüphanesi vardı. Enstitümüzün kütüphanesi doğru dürüst tasnif edilmediği için onun kütüphanesi hem benim hem diğer arkadaşlarım için bir nimetti. Kütüphanesinin anahtarı elimizin altındaydı. O varken veya yokken kütüphanesine girer, ihtiyacımız olan kitabı alırdık. Beni sevdiğini bildiğim için, enstitüde bulunduğu günlerde ikinci vakti odasına gider, oradaki piknik tüpünde çayını yapardım. Sonra da sohbet ederek veya çalışmalarımıza devam ederek çayımızı içerdik.

Arkadaşlarla birlikte kendisinden Câhiz’in *el-Osmâniyye*’sini de okumuştuk.

Küçük: Ders arkadaşlarınız kimlerdi?

Kandemir: Hatırladığım kadarıyla dört asistandık. Hayreddin Karaman, Bekir Topaloğlu (Bekir Bey onun asistanıydı), bir de Tayyar Altıkulaç.

Benim üzerimde etkili olan âlimlerden Muhammed Hamîdullah ile Muhammed Tayyib Okiç hocaları da anmalıyım. Muhammed Hamîdullah hocanın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde haftada iki gün verdiği derslere katılır, ders boyu söylediklerini not etmeye çalışırdık. Onun kendini hep ilme vermesi, diğer bir ifadeyle ilimle evlenmesi, kütüphanelerden çıkmaması, az yemesi gibi özellikleri bizi kendine hayran bırakırdı.

Konya Yüksek İslâm Enstitüsünden senin de hocan olan M. Tayip Okiç ile ilk tanıştığımızda *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları* adlı tercümem Diyanet yayınları arasında yeni çıkmıştı. Eseri kendisine takdim ettim. Hocadan “Aferin, iyi yapmışsın. Bu işe devam et.” diye takdir göreceğimi ümit ediyordum. Tam tersi oldu. Hoca bana tercüme kitaplarla vakit geçirmemeyi, telif çalışmasına ağırlık vermeyi tavsiye etti. Bu tavsiye ilk anda pek hoşuma gitmedi. Ama

üzerinde düşündükçe hocaya hak verdim. Biz kendi eserlerimizi kendi şartlarımıza, kendi ihtiyaçlarımıza göre hazırlamalıydık. Merhum hocamızın bu tavsiyesini hiç unutmadım.

Küçük: Yüksek İslâm Enstitüsü neslinin devreye girmesinden sonra Türkiye’de hadis sahasında da pek çok ilmî çalışma yapıldığına işaret ettiniz. Bu kadar çok kitap ve neşriyata rağmen Batılı düşünürlerin Türkiye’de yaygın bir şekilde kabul gördüğü, hatta zaman zaman ‘sünnete dışarıdan bakış’ şeklinde nitelendirilebilecek eğilimlerin var olduğu da söyleniyor. Bu iki durum birbiriyle çelişik değil mi?

Kandemir: Batılı düşünürlerin Türkiye’de bazı kesimler üzerinde etkili olduğu doğrudur. Çünkü bu kesimler onları pek önemsemiş ve baş tacı edinmişlerdir. Fakat bu düşünürlerin Türkiye’de yaygın bir şekilde kabul gördüğü iddiasının hiçbir temeli yoktur. Esasen Batılı düşünürlerin çoğu birbirinden etkilenmiştir. Özellikle de ilk şarkiyatçılardan yani İslâmiyet’e ve onun Peygamberine karşı ön yargılı kimselerden. Bu şarkiyatçılar hadislerin, özellikle de fıkıhla ilgili olanlarının daha sonraları uydurulduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre hicretin II. ve III. yüzyıllarında yeni meseleler ortaya çıkmış, Müslümanlar da duruma göre hadis icat etmişlerdir. Hatta birçok hadisin kaynağı Tevrat ve İncil’dir. Zaten bu iddiaların sahipleri İslâmiyet’in ilâhî vahye dayandığını da kabul etmezler. Şimdi bu anlayışta olan kimselerin iddialarına nasıl inanmalıdır? Onların sünnet ve hadis hakkındaki sözlerine nasıl değer vermelidir?

Hamd olsun Türkiye’de ciddi” ilim adamları yetişmiş, hadis ve sünnetin güvenilirliği konusunda pek değerli çalışmalar yapmışlardır. Batıyı, Batılıyı tanıyan ve kendi evinin içindekini bir Batılıdan daha iyi bilen gençlerimiz vardır.

Küçük: Geleneksel anlamda hadis alanındaki ilmî faaliyetlerin medreselerde ve camilerde yürütüldüğünü de hesaba katarsak, bu anlamda geçmişte yaptığımız ve yapmayı düşünüp de değişik sebeplerle gerçekleştiremediğiniz neler var?

Kandemir: Gençlerimiz pek değerli ilmî çalışmalar yaptılar, yapmaya da devam ediyorlar. Bununla iftihar ediyoruz. Fakat biz bu arada çok önemli bir şeyi ihmal ettik. Bizi okutan, yetiştiren halkımızla irtibatımızı gevşettik. Halkımız bir zamanlar bize ve okuduğumuz müesseselere büyük hizmetler yaptılar. Şimdi de bu hizmetin karşılığında bizden ilgi bekliyorlar. Pek de duyulmayan bir sesle “Bir zamanlar senin iyi bir din âlimi olman için elimizden gelen yardımı yaptık, ama şimdi kendi çocuklarımıza yardım edemiyoruz, onlara hâkim olamıyoruz. Ne olur hem bize hem çocuklarımıza dinimizi öğret” diyorlar. Biz bu sese kulak tıkadık. İlmî çalışmaların her şeyden önemli olduğu kanaatiyle halkımızı ihmal ettik. Onlara olan borcumuzu unuttuk. Her birimiz,

akademik ilgimiz ne olursa olsun, kendi sahamızda halka dönük çalışmalar yapmak zorundayız. İlmî çalışmalarımızın yanında halk için de eserler yazmaya mecburuz. Vefa bunu gerektirir.

Bu konuda ben ne yaptım? Akademisyen arkadaşlarımdan istediğimi uygulamaya çalıştım. Bildiğiniz üzere halk için, onların çocukları için kitaplar yazdım. Allah fırsat verdikçe bu görevimi ifa etmeye devam edeceğim.

Fazla seslendiremesem bile, dertlerimden biri halkımızla cami dersleri yapmamak. Bir hadis kitabını veya atalarımızın camilerde okuttuğu meşhur bir eseri onlarla birlikte okuyamamak. Emekli olmadan önce Marmara İlahiyat camii'nin altındaki geniş salonda yedi yıl süreyle *Sahîh-i Buhârî* dersleri vermiştim. Bu derslere halkımızdan da katılanlar oluyordu. Kimi zaman on kişiyle kimi zaman yetmiş, seksen kişiyle ders yapıyorduk. O günkü talebelerim, karşılaştığımızda, bu derslerden aldıkları zevki yâd ederler. Daha sonra bu dersi sevgili talebem Doç. Dr. Emin Aşıkkutlu'ya bırakmıştım.

Camide halkımızla birlikte kitap okuyarak kaynaşmanın bir ihtiyaç olduğuna inanıyorum. Bu işin Türkiye çapında yapıldığını bir hayal edelim. İnsanımızla iç içe olmanın feyiz ve bereketi şüphesiz bize büyük bir şevk verecektir. Onlar bundan derin bir heyecan duyacak ve dinlerini daha iyi bir şekilde öğreneceklerdir. Hamdolsun İstanbul'da, eski güzel günlerin havasını aksettiren bazı hoca efendiler hâlâ var. Onlar ve gayretli genç kardeşlerimiz camilerde dersler veriyorlar. Değişik vakıflarımız bu hizmeti yürütüyor. Belki Anadolu'da da cami hizmetleri yürütülüyordur. Yürütülmesi de şarttır.

Küçük: Sizin yoğun biçimde akademik etkinliklerin içerisinde olduğunuz süreçte, Türkiye'de hadis ve sünnet toplumun pek çok kesiminde olduğu gibi İlahiyat fakültelerinde de ciddi olarak tartışma alanına çekildi. Bu süreçte siz konuya nasıl baktınız, bugün gelinen nokta itibarıyla bu tartışmalar etrafında neler söyleyebilirsiniz?

Kandemir: Yüksek din tahsili veren müesseselerimiz çok uzun süren ilmi ve manevî bir kıtlık ve boşluk döneminden sonra açıldı. Türkiye'de ciddi hadis çalışması Yüksek İslâm enstitülerine hadis asistanı alınmasıyla birlikte başladı. O zamanlar Ankara İlahiyat Fakültesinde de sayıları pek az da olsa bu yönde değerli eserler verildi.

Şimdi gelelim hadis ve sünnet üzerine yapılan tartışmalar konusuna. O zamanlar bu tartışmaları kim yaptı? Asr-ı Saadet'ten itibaren üzerinde titrenen ve bize bir emanet olarak intikal eden hadisleri, hadis eserlerini iyice okuyup anlaması ve onları hazmetmesi gerekenler yaptılar. Daha doğru dürüst anlamadıkları bu eserleri müsteşriklerin tesiriyle tartışmaya açtılar. Hadislerin sihhati hakkında yeterli bilgileri bulunmadan, en güvenilir hadis kitaplarındaki rivayetleri tenkide başladılar. Sahi bu cesur adamlar nerede, nasıl yetişmişlerdi?

Onlarca hadis ilmini gerçekten öğrenmişler miydi? Bu sahalarda yazılan binlerce kitaba vâkıf olmuşlar mıydı?

Esasen onların yaptıkları bununla da kalmadı. Dinî ilimlerin, bizim yetiştiğimiz zamanla mukayese edilemeyecek kadar güçlü olduğu devirlerde yetişen, hatta hadisin muhtelif ilimlerine dair eserler veren ve kendi dönemlerinde el üstünde tutulan âlimleri hakir görmeye, tabir câizse onları tokatlamaya başladılar. Sahi bu zevat bu cesareti nereden almıştı? Bizim bilmediğimiz bir yerde mi yetişmişlerdi? Sözü uzatmayalım. Herkes haddini bilmelidir. Boyunu aşmamalıdır. Haddini bilmemek bizim kültürümüzde çok ayıp görülür. Büyükelimize saygılı olmak bizim terbiyemizin gereğidir. Peygamberimizin emanetini bize taşıyanlar başımızın tacıdır. Kimse onları bizim gözümüzden düşüremez. Esasen kayalara çarpanlar, kendilerini hırpalar ve yaralar. Ben meseleye işte böyle baktım. Bu kanaatim hiç değişmedi. Dinini doğru dürüst bilmeyen halkımıza dinini öğretmekle görevli olanların, onların gözü önünde bu tartışmaları yapmaları son derecede yersiz olmuştur

Bugün bu tartışmalar büyük ölçüde tavsadı. Yine de donkişotluğu sürdürmeye çalışanlar olabilir. İnanıyorum ki bir süre sonra onların da sesi kısılacak, yaptıkları ibretle anılacaktır.

Küçük: Siz sünnet malzemesini özellikle yaygın bir kesimin okuyabileceği şekilde çocuk edebiyatı ve büyüklere yönelik neşriyata yansıtınız, bununla hedeflediğiniz şeyler gerçekleşti mi?, *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ndeki katkılarınızda görüldüğü üzere, çocuk edebiyatı ve sünnetin büyük kitlelere tanıtılıp sevdirmesi konusundaki hizmetleriniz dolayısıyla da çalışmalarınız toplumsal zeminde mâkes buldu mu?

Kandemir: Peygamber Efendimiz Allah Teâlâ'dan aldıklarını, Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu gibi, insanlara ya aynen ilettiler veya bunları kendi ifadeleriyle açıklayarak ve bizzat yaşayarak onlara öğrettiler. İlâhî gerçekleri insanlara öğretme ihtiyacı hiçbir devirde eksilmedi. Yüce Rabbimiz, Peygamber Efendimizden sonra bu görevi âlimlere verdi. Onlar da her devirde halk ile iç içe yaşadılar. Sevgili Peygamberimizi onlara anlattılar. Bize gelince, biz halktan koştuk. Sırça saraylarımıza çekildik. Halk ile aramıza mesafeler koyduk. Ben bu mesafenin kaldırılması gerektiğini, halka olan borcumuzu ödemek zorunda olduğumuzu arkadaşlarıma, talebelerime hep söyledim. Halka dönük çalışmalarımı güzel dinimizi, Sevgili Peygamberimizi onlara anlatmaya çalıştım. Hâlâ bu işi yapmaya gayret ediyorum. Allah ömür ve imkân verdiği sürece de yapmayı arzu ediyorum. On dört yıldır *Altınoluk* dergisinde Peygamber Efendimiz etrafında yazılar yazıyorum. "Canım Arzular Seni" başlığı altında. Halka dönük çalışmalar genellikle kaynaksız, dipnotsuz yapılırdı. Ben öyle yapmıyorum. Verdiğim bilgilerin kaynağını da gösteriyorum. Buna misal olarak Zafer Yayın Grubunun bir şubesi olan Morötesi Yayınları arasında basılan üç kitabımı zikredebilirim. *Hayatımıza Peygamber Modeli, Peygamberimizden 101 Hatıra, Peygam-*

berimiz Sevdığı Müslüman böyledir. İsmail Lütfi Bey ve seninle birlikte yedi yılını verdiğimiz ve Peygamberimizden Hayat Ölçüleri adıyla yayımladığımız Riyâzû's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi böyledir. Bu çalışmalarını halkımız okurken hiç zorlanmıyor. Zikrettiğimiz hadislerin kaynağını görmek isteyenler görebiliyor. Bence halka yönelik çalışmalar böyle olmalıdır. Yarı ilmi. Böylece halkımızın seviyesini de yükseltmiş oluruz.

Yazdığım çocuk kitaplarıyla halkımızın yavrularına ulaşmaya, sünnet malzemesini onlara götürmeye çalıştım. Son olarak Nesil Yayınları arasında çıkan sekiz kitaplık Beni Seven Peygamberim dizisiyle Peygamber Efendimizin hayatını çocuklara daha geniş bir şekilde anlatmaya gayret ettim. Onun güzel ahlâkını, ümmetine olan muhabbetini, ümmetinin ona olan sevgisini dile getirmek için çaba harcadım.

Bu çalışmalar toplumsal zeminde karşılık buldu. Hayata atılmış ve belli yerlere gelmiş kimi gençler “Biz sizin kitaplarınızı okuyarak büyüdük” dediler. Birçok insan Peygamber sevgisini benim kitaplarımdan öğrendiklerini, şimdi de aynı şekilde çocuklarına öğretmeye çalıştıklarını dile getirdi. Halk için yazdıklarım da büyük ilgi gördü. Bu yıl hac mevsiminde Mekke ve Medine’de pek çok Müslümanla sohbet etme imkânı buldum. Onların Peygamber Efendimize, Peygamber muhabbetine dair kitaplarını mübarek topraklarda okumak üzere yanlarında getirdiklerini veya bunlardan beğendikleri yazıların fotokopisini çıkartıp orada okuduklarını gördüm. Biz halka yaklaşırsak, onlar bizi bağrına basacaktır. Kaldı ki onlara hizmet etmek bizim boynumuzun borcudur.

Küçük: Hadisin hayata aksetmesi düşüncesinden hareketle, sizin yaptıklarınıza ilâve olarak içtimâi eğitim ve aile eğitimi çerçevesinde neler yapılabilir, bu konuda genç akademisyenlere neler tavsiye edebilirsiniz?

Kandemir: Bu soru vesilesiyle önce şuna işaret etmek isterim: Genç araştırmacılar hayatlarının en değerli yıllarını doktora ve benzeri çalışmalara veriyorlar. Böyle olması da tabiidir. Gönül ister ki, en verimli çağlarında yaptıkları bu araştırmalar, ya kendi sahalılarının ya da toplumun önemli bir problemini çözmeye yönelik olsun. Tamamlandıktan sonra, “Acaba bu çalışma yayımlanmaya değer mi? Alıcısı olur mu?” diye tereddütlere yol açmasın. Birinci baskısı 500 veya 1000 tane yapıp da ikinci baskısı için yıllarca beklenen, okunup istifade edilmeyen bir çalışma olmasın.

Şimdi asıl sorunuza gelelim. Toplumun ve ailenin çözüm bekleyen binlerce derdi var. Bu dertlerin ilâcı da Kur’an’da ve Sünnete. Genç araştırmacıya düşen, çözüm bekleyen meselelere Allah’ın ve Resûlü’nün bakış açısıyla yaklaşmak. Toplum ve ailenin birçok problemi eskiden de vardı ve o devrin âlimleri yazdıkları pek değerli eserlerde bu problemlere çözüm getirmeye çalıştılar. Ama onlar kendi devirlerinin geçerli usûlüyle yazdılar kitaplarını. Metotları

günümüzde geçerli olan metotlara uymuyor diye onları görmezden gelemeyiz. Genç araştırmacının yapacağı şey, bugün dünyada bu konulara nasıl bakıldığını görmek, Efendimizin ve İslâm büyüklerinin görüşlerinden, selefimizin biriki-minden faydalanmak suretiyle yeni çözümler üretmektir.

Küçük: Değişen ve genişleyen uluslararası ilişkileri de dikkate alırsak, Türkiye'deki hadis çalışmalarının bu anlamda nasıl bir seyir izlemesi gerekir. Kısaca Türkiye'deki akademik hadisçiliğin uluslararası alanda ne gibi bir boşluk dolduracağını düşünüyorsunuz, ya da boşluk doldurması için neler yapılmalı?

Kandemir: Biz ilk nesiller büyük mahrumiyetler içinde yetiştik. Devlet bizi yurtdışına göndermeyi düşünmedi. Zaten biz üvey evlattık. Kendi imkânlarımızla yurtdışına gitmek için de uğraşmadık. Çünkü memleketimizde acil olarak yapacaklarımız vardı. Bunlardan biri İmam-Hatip okullarının diğeri Yüksek İslâm Enstitülerinin bitip tükenmeyen meseleleriydi. Bir yandan hükümetlerin ilgilileriyle, öte yandan bürokratlarla uğraşıp durduk. Arkadaşlarımızın kendilerini yetiştirmesi ve memleket meselelerine sahip çıkması da bir başka derdimizdi.

Türkiye'deki akademik hadisçiliğin uluslararası alanda katkı sağlaması için genç arkadaşlarımızın kendilerini her bakımdan iyi yetiştirmesi şarttır. Bizim kültürümüzde hadis öğrenimi için yapılan rihle geleneği vardır. Bir hadis talebesi muhaddis olabilmek için İslâm dünyasının belli ilim merkezlerindeki tanınmış muhaddislerden faydalanmak durumundaydı. Bu konu açılınca hemen Ahme b. Hanbel'in talebelerinden Bakî b. Mahled'i hatırlarım. Rihlesi tam otuz dört yıl sürmüştü. Ondan 300 yıl sonra yaşayan İbnü'l-Kayserânî'yi hatırlarım. Onun da bu maksatla gittiği ilim merkezlerini saymaya kalksanız üç uzun nefes almanız gerekir. Rihleleri sırasında ne büyük sıkıntılar çektikleri okunmaya değer. Her ikisini de *TDV İslâm Ansiklopedisi*'ne ben yazmıştım. Gençlerin onları okumasını tavsiye ederim.

Araştırmacılığın ilk yıllarında dil problemleri halledilmelidir. İslâm ve Batı dünyasında yapılan hadis çalışmaları takip edilmeli ve bu çalışmaları yürütenlerle irtibatlar kurulmalıdır. Onların imkânlarından faydalanılmalıdır. Hadis kültürünün hem İslâm dünyasına hem halkı Müslüman olmayan ülkelerin insanlarına nasıl götürüleceği üzerinde durulmalıdır. Bu çalışmalarda görev alınmalıdır. Kültürümüzün kendi halkımıza nasıl götürüleceği en önemli meselemizdir. Öte yandan şu küreselleşme sürecinden faydalanmamız, kültürümüzü dünyanın tanınması bâbında da hizmet vermemiz gerekiyor. Unutmamalıdır ki bizler birer emanetçiyiz. Bize emanet edilen bir kültürü ona muhtaç olanlara iletmek durumundayız.

Küçük: Bugünkü genç nesil meslektaşlarımızın geleneksel anlamda hadis eğitim ve öğretimini daha iyi anlayabilmesi için neler önerirsiniz. Daha açık bir

ifadeyle, hadis ilminin güçlü bir tarihî ve ilmî arka planının bulunduğu, dolayısıyla, ancak bu ilim geleneği üzerine bina edilmiş çalışmaların kalıcı izler bırakabileceği düşüncesinden hareketle, hadis çalışmaları yaparken nasıl bir yöntem izlenmelidir?

Kandemir: Dinî ilimler arasında hadis ilmi en eski, en köklü olanıdır. Hadis ve sünnet dinin iki ana kaynağından birini oluşturduğu için İslâm ulemâsı onun üzerine titremiştir. Hadis etrafında onlarca ilim dalı meydana getirmişlerdir. Hadisi kendine meslek olarak seçen bir kimse bu ilimleri tanımak zorundadır. Tanımamışsa bunun önemli bir eksiklik olduğunu bilmelidir. Açıkçası hadisi kendi kaynağından öğrenmek mecburiyeti vardır. Hadis hakkında bilmek zorunda olduğumuz şeyleri bu sahanın otoritelerinin eserlerinden değil de oryantalistlerden öğrenmeye kalkmanın tutarlı bir tarafı yoktur. Bu tavır; terzilik, marangozluk gibi za"naatleri gerçek ustasından değil de, "Elli derste terzilik", "Otuz derste marangozluk" gibi el kitaplarından öğrenmeye kalkmak kadar abestir.

Oryantalistlerin içinde çok başarılı olanlar vardır. Samimi olanlarını tespit etmek ise pek güçtür. Onların yazdıklarını elbette okumalı, verdikleri faydalı bilgileri süzgeçten geçirildikten sonra almalıdır. Ama asla onlara teslim olmamalıdır. Onların da kendilerine göre bir hedefi bulunduğu unutulmamalıdır.

Hadisin muhtelif ilim dallarının temel kitapları vardır. Bunları kısa yoldan görmek veya yeniden hatırlamak isteyenler benim *TDV İslâm Ansiklopedisi'*ne yazdığım "Hadis" maddesinin 'Literatür' bölümüne göz atabilirler. Hadis usûlünün veya hadis metinlerinin klâsik eserleri hem okunmalı hem okutulmalıdır. Suyu kaynağından içmek en sağlıklı yöntemdir.

Küçük: Türkiyede yapılan hadis çalışmalarına ve Türkiyedeki hadisçiliğinin geleceğine yönelik bu kıymetli sohbet için *Hadis Tetkikleri Dergisi* ekibi olarak bize vakit ayırma lütfunda bulundunuz, şükranlarımızı arz ediyoruz. Ayrıca, Cenâb-ı Hakk'ın sohbetimizden bereketler hâsıl etmesini niyaz ediyor, sizlerin de sağlık ve afiyet içinde nice hayırlı çalışmalarda bizlere öncülük etmenizi bekliyoruz.

Kandemir: Ben de öncelikle sizin ilginize ve iltifatınıza teşekkür ederim. Dergimize, okuyucularımıza, özellikle hadis ilmini meslek olarak seçen kardeşlerime hayırlar ve başarılar dilerim.